

TIESU VARA

Tiesības zināt nedod tiesības ietekmēt

Visiem ir jāapzinās, ka šodien kaut ko paslēpt vai nesniegt nav iespējams, jo, ja ar to nenodarbosies žurnālisti, tad ar to nodarbosies lietā iesaistītās personas un tā «uzaugs» no kādas pastkastītes vai interneta,

JURIS STUKĀNS,
RĪGAS APGABALTIESAS TIESNESIS.

Nevainīguma prezumpcija, kvalitatīva izmeklēšana un tiesvedība bieži vien svaru kausos izrādās daudz «vieglākas», nekā sabiedrības tiesības zināt vai pat publiski un bez pierādījumiem jau nosaukt iespējamus vainīgos; situācijai būs vajadzīgs risinājums

Par šo jautājumu tiks diskutēts arī Tiesību zinātņu pētniecības institūta rīkotajā konferencē *Sabiedriskā viedokļa ietekme uz tiesnešiem un tiesu sistēmu kopumā*, kas 26. janvārī notiks Latvijas Universitātē.

Lai arī juridiski sabiedrībai nav ietekmes ne uz izmeklēšanu, ne tās uzraudzītājiem un arī tiesām, tomēr pēdējos gados ir pieaudzis sabiedrības spiediens uz tiesību aizsardzības iestādēm gan attiecībā uz konkrētu lietu izmeklēšanas gaitu, termiņiem, gan arī apsūdzībām un to rezultātiem. Vēl vairāk – izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem ir jāatspoguļo par pieņemtajiem lēmumiem, kuri nesakrīt vai pat ir radikāli pretēji tam, ko daļa aktīvās – kareivīgi noskaņotās – sabiedrības daļa sagaida. Pašlaik arī nav pamata uzskatīt, ka perspektīvā šis sabiedrības aktīvās daļas spiediens, īpaši uz tā dēvēto «skaļo lietu» izmeklēšanu un iztiesāšanu, varētu sarukt. Šī jautājuma ignorēšana un izlikšanās, ka tāda problēma nepastāv, ir līdzvērtīga strausa politikai. Vienlaikus nedrīkst nonākt arī otrā «grāvī», kad izmeklētāji un tiesneši «pakļaujas» pūļa spiedienam un verdiktam (lūk, vainīgais), kurā pazūd ne tikai tiesiskā nevainīguma prezumpcija, bet arī objektīvas izmeklēšanas un lietas izskatīšanas principi, kas ir tiesiskas valsts

pamats, un sāk atgādināt sižetu, par ko tiek stāstīts jau vairāk nekā 2000 gadu.

Laikmeta diktāts

«Ir grūti salīdzināt tehnoloģijas un metodes, kādas bija pirms 20–30 gadiem un kādas ir pašlaik attiecībā uz sabiedriskās domas ietekmi uz izmeklēšanu, taču jebkurā gadījumā sabiedrības interese un līdz ar to arī ietekme ir pieaugusi,» secina Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes priekšnieks Andrejs Grišins. Viņš savu sacīto pamato ar to, ka ir kriminālprocesi, kuros nākas saskarties ar sabiedrības daļas aktīvu viedokli. Vēl vairāk, ir pat bijuši kriminālprocesi, kuros, līdztekus sabiedrības prasībai par ātru un efektīvu izmeklēšanu, vienlaikus nosaukti arī vainīgie, kaut gan izmeklētājiem pierādījumu par to nav. «Likums nepārprotami nosaka, ka nevienam nav tiesību ietekmēt izmeklētāju darbu, vienlaikus arī pasakot, ka darbs ir atklāts (ar noteiktiem ierobežojumiem), kaut arī izmeklēšanas interesēs visu nevar atklāt,» tā A. Grišins. Viņaprāt, jautājumā, vai sabiedrība var ietekmēt izmeklēšanu, atbilde ir – nē. «Izmeklētājam jābūt ne tikai objektīvam un patstāvīgam, bet arī tādām, kurš psiholoģiski spēj pastāvēt pret ietekmēšanas no sabiedriskās domas, savukārt iestādei ir jānodrošina

Advokāts savam klientam reizēm ir kā vairogs un vainīgais visas sabiedrības priekšā par to, ka aizstāv klienta intereses,

GUNA KAMINSKA,
LATVIJAS ZVĒRINĀTU
ADVOKĀTU PADOMES
PRIEKŠSĒDĒTĀJA
VIETNIECE.

izmeklētājam tādi darba apstākļi, kas ļauj šo darbu veikt kvalitatīvi,» pieminēja A. Grišins. Minēto iemeslu dēļ Valsts policijā ir prakse izmeklētājus un viņu tiešos priekšniekus pasargāt no ietekmes, bet komunikācijā šo slogu iznes tieši tie vadītāji, kuri organizē darbu. Šāda prakse attiecas gan uz informācijas sniegšanu parlamentāriešiem, gan arī komunikācijā ar masu medijiem. «Kaut arī tiek darīts viss iespējams, lai izmeklētājs varētu pieņemt tikai un vienīgi objektīvus un pamatotus lēmumus, tomēr viņš nedzīvo nosērti no visas sabiedrības, ir ģimene, draugi, paziņas, kam vēl tiek uzslāpota informācija no interneta, televīzijas, kas, protams, rada izaicinājumus,» stāsta A. Grišins. Viņš norāda vēl uz kādu niansi – ir gadījumi, kad ieinteresētās personas, kuras vēlas ietekmēt izmeklēšanu un ar sabiedrības viedokli, piemēram, nopludinot informāciju, cenšas izmeklēšanu novirzīt attiecīgā gultnē. A. Grišins nenoliedz, ka ir situācijas, kad šāda informācijas nopludināšana var būtiski kaitēt izmeklēšanai. «Risinājums ir tikai viens – sniegt informāciju masu medijiem par skaļām lietām, vienlaikus ziņu apjoms ir tāds, lai tas nenodarītu kaitējumu izmeklēšanai un arī nepārkāptu cilvēktiesības un nevainīguma prezumpciju, jo tādas paturēt noslēpumā ir neiespējami,» savu pozīciju atklāj A. Grišins. Viņš arī atzīst, ka sabiedrības vēlme pēc ātriem rezultātiem, it īpaši komplikētu un sarežģītu lietu izmeklēšanā, nav apmierināma.

Svarīga motivācija

«Tas, ka sabiedrība un masu mediji interesējas par konkrētu nodarījumu izmeklēšanu, ir apsveicami, taču ir jautājums, kādu motīvu vadīti žurnālisti interesējas par vienu gadījumu, bet īsti neinteresējas par citu, kaut arī līdzīgu, taču tas nevar būt iegansts, lai izmeklēšana pazaudētu neatkarību un objektivitāti un vēl vairāk – pakļautos kādas sabiedrības grupas spiedienam,» analizē Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta virsprokurors Arvīds Kalniņš. Viņš atzīst, ka tajos – sabiedrībā plašu rezonansi guvušajos – gadījumos prokurors ar vēl lielāku skrupulozītāti (šaubām) izvērtē katru pieņemto lēmumu. «Jā, sabiedrībai ir tiesības zināt, bet vairākos procesos iesaistītās personas jau mediju vidē ir pataisītas par vainīgām, un pat, ja arī izmeklēšanā pret šīm personām nav pierādījumu, tad ir neiespējami šīs ziņas atsaukt («nomazgāt traipus») no cilvēka reputācijas,» stāsta A. Kalniņš. Viņš norāda uz jautājumu par masu mediju neatkarību un ieinteresētību kādā konkrētā atspoguļojumā un arī lietas iznākumā. «Kats prokurors pats skaidro savus pieņemtos lēmumus, jo ir grūti Ģenerālprokuroram vai kādai citai amatpersonai skaidrot, kāpēc prokurors ir pieņēmis tādu vai citādu lēmumu, kāpēc slēdzis vienošanos ar apsūdzēto, kāpēc ir prasīts tieši tāds sods utt.,» stāsta A. Kalniņš. Viņš atgādina, ka šādas vienošanās ar apsūdzēto nav nekas nelikumīgs, jo galu galā vēl kontrolē tiesas, taču šāds risinājums nereti neapmierina sabiedrības daļu. «Savos paziņojumos masu medijiem vienmēr beigās liekam rindkopu, ka persona par vainīgu ir atzīstama tikai tad, kad attiecīgu lēmumu ir pieņēmusi tiesa. Nevar noliegt to, ka persona ir bijusi aizdomās turētais, un pat pie attaisnojoša tiesas sprieduma attiecīgu ierakstu ar Google meklētāju var atrast, tādējā-

Skats uz nevainīguma prezumpciju ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē pārdzīvo kritisku brīdi, jo viens klikšķis datorā cilvēka karjeru un līdzšinējo dzīvi var iznīcināt pilnībā,

KRISTĪNE
STRADA-ROZENBERGA,
LATVIJAS UNIVERSITĀTES
JURIDISKĀS FAKULTĀTES
KRIMINĀLTIESĪBU EKSPERTE

dienas
business
konferences

ARISTA
EXECUTIVE SEARCH

BlueOrange

Seminārs uzņēmumu
vadītājiem

Spēles noteikumi efektīvā uzņēmumā

23. janvāris

Radisson BLU Daugava Hotel

Konferences.db.lv ☎ 26132470

Tas, ka sabiedrība un masu mediji interesējas par konkrētu nodarījumu izmeklēšanu, ir apsveicami, taču ir jautājums, kādu motīvu vadīti žurnālisti interesējas par vienu gadījumu, bet īsti neinteresējas par citu, kaut arī līdzīgu, taču tas nevar būt iegansts, lai izmeklēšana pazaudētu neatkarību un objektivitāti un vēl vairāk – pakļautos kādas sabiedrības grupas spiedienam,

ARVĪDS KALNIŅŠ,ĢENERĀLPROKURATŪRAS KRIMINĀLTIESISKĀ
DEPARTAMENTA VIRSPROKURORS.

di personai ir nodarīts kaitējums, jo notikušo vairs nevar padarīt par nebijušu,» tā A. Kalniņš. Viņš atgādina, ka bez iesaistīto personu piekrišanas masu mediji nedrīkst publicēt telefonu ierakstus, taču realitātē notiek citādi, jo izrādās – tos «kāds ir nopludinājis».

Advokātu «vaina»

«Advokāts savam klientam reizēm ir kā vairogs un vainīgais visas sabiedrības priekšā par to, ka aizstāv klienta intereses,» uz sabiedrības daļas viedokli par advokātiem skaļos procesos norāda Latvijas Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētāja vietniece Guna Kaminska. Viņu uztrauc, ka klientu aizstāvošo advokātu gandrīz vienmēr identificē ar aizstāvamo. «Nesaprotu vai varbūt neprotu ieraudzīt, ka masu mediji paskaidrotu – advokāts neizdara pozīegumu, advokāts nav darījumu puse personām, kuras pēc tam tiesājas, advokāts nav nepiedienīgi uzvedies, par ko ir administratīvi sodīts aizstāvamais. Pie advokāta parasti atnāk, kad viss jau ir noticis, un tikai retu reizi, pirms ir kaut kas atgadījies. Tajā pašā laikā sabiedrība advokātu uzskata par līdzvainīgu, kaut arī tam ar nodarīto nav nekāda sakara,» stāsta G. Kaminska. Viņa uzskata, ka masu mediji bieži vien agresīvā formā pasniedz informāciju, kā rezultātā cieš tiesas procesā iesaistītās personas, tostarp arī advokāti, tiesneši. «Apsūdzētais tika attaisnots, un masu medijā par to bija tikai viens teikums, kaut gan iepriekš par šo cilvēku bija rakstīts daudz un sērīgās. Būtišķā nosodīts tika ne tikai viens konkrēts cilvēks, bet arī viņa ģimene, darba kolēģi. Un kāda būs bērnu reakcija par šo situāciju, kad viņi izaugs? Vai tas ir samērīgi un taisnīgi?» retoriski jautā G. Kaminska. Viņa norāda, ka šādā situācijā kaitējums, ir īpaši attaisnotās personas tuviniekiem, nav novērtējams.

Vajag standartu

«Visiem ir jāapzinās, ka šodien kaut ko paslēpt vai nesniegt nav iespējams, jo, ja ar to nenodarbosies žurnālisti, tad ar to nodarbosies lietā iesaistītās personas un tā «uzaugs» no kādas pastkastītes vai interneta,» norāda Rīgas apgabaltiesas tiesnesis Juris Stukāns. Viņš pievienojas atzinumam, ka žurnālistiem nav mulķīgu jautājumu, bet ir mulķīgas atbildes. Pirmstiesas izmeklēšanā ir viens jautājums, kas būtu jārisina. «Protī, brīdis, kad sabiedrībai tiek pasniegta informācija, jo informācijas publicēšana notikuma brīdī būtībā nodara kaitējumu izmeklēšanai, līdz ar to arī taisnīgumam, jo valsts pazaudē iespēju ātri un kvalitatīvi atklāt un pierādīt vainu un vainīgos saukt pie paredzētās atbildības, lai nebūtu kauns par rezultātu, kāds ir nonācis tiesā. Tas nekādā veidā neaizskartu ne sabiedrības, ne masu mediju intereses, jo tieši pirmās stundas izmeklēšanā ir vissvarīgākās,» savu pozīciju pauž J. Stukāns. Viņš atzīst, ka tikpat svarīgs jautājums ir par informāciju, kāda nonāk masu mediju rīcībā. «Lietas dalībnieki, protams, pret darbosies, ja redzēs kaut kādu būtisku informācijas iztrūkumu, tāpēc varu tikai uzslavēt policistu sniegto informāciju par notikumiem,» tā J. Stukāns. Viņš piekrīt viedoklim, ka situācijā, kad cilvēks vispirms ir «izvazāts» pa masu medijiem un galu galā tas ir nepamatoti, tad nevienam nākamajā dienā ne-

Likums nepārprotami nosaka, ka nevienam nav tiesību ietekmēt izmeklētāju darbu, vienlaikus arī pasakot, ka darbs ir atklāts (ar noteiktiem ierobežojumiem), kaut arī izmeklēšanas interesēs visu nevar atklāt,

ANDREJS GRIŠINS,VALSTS POLICIJAS GALVENĀS KRIMINĀLPOLICIJAS
PĀRVALDES PRIEKŠNIEKS.

interesēs, ka cilvēks ir attaisnots, bet sabiedrībā šāds zīmogs par konkrēto cilvēku saglabājas. «Sabiedrībai bieži vien nav skaidrs, kādēļ tiek uzsākts kriminālprocess, kuru pašlaik «palaist» ir ļoti vienkārši, jo kādam šķiet, ka noticis kaut kas nelikumīgs. Savulaik policija pirms kriminālprocesa ierosināšanas centās noskaidrot, vai patiešām ir noticis noziedzīgs nodarījums, tādējādi izvairoties no cilvēka «apliešanas» ar aizdomām. Tas būtu vēl viens aspekts, lai panāktu vienošanos ar masu medijiem par personas statusu konkrētā lietā,» ierosina J. Stukāns. Viņaprāt, arī žurnālistiem, kuri vēlas atspoguļot kriminālprocesus, ir vajadzīga ne tikai ziņkāre, bet arī zināšanas un izpratne par notiekošo. «Ja ik reizi tiesnesim, izmeklētājam vai prokuroram par atspoguļojuma neatbilstību faktam skan atbilde – vērsaties ar prasību tiesā, tad tas ir strupceļš, jo, kā zināms, process beigsies pēc gadiem, bet tad tam vairs nebūs jēgas un arī aktualitāte konkrētajam gadījumam sen jau būs zudusi,» tā J. Stukāns. Viņaprāt, risinājums ir šie informācijas standarti – vadlīnijas. Savukārt cita situācija būtu tad, kad prokurors (vienīgais, kuram ir dotas tādas tiesības) uzrāda apsūdzību un lieta «iet» uz tiesu. J. Stukāns pārliecināts, ka arī politiķiem, kuri uzskata par vainīgiem konkrētas personas un ka lietas izbeigtas nepamatoti, būtu jāsaprot, kur tas ved.

Direktīvas prasības

«Realitāte ir skaudra, jo cilvēkiem, kuri tiek minēti, bieži vien «izbeidz» viņu līdzšinējo dzīvi. Jārēķinās, ka skats uz nevainīguma prezumpciju ne tikai Latvijā, bet visā pasaulē pārdzīvo kritisku brīdi, jo viens klikšķis datorā cilvēka karjeru un līdzšinējo dzīvi var iznīcināt pilnībā,» secina Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Krimināltiesību eksperte Kristīne Strada-Rozenberga. Viņa atzīst, ka šī situācija liek meklēt risinājumus, kā stiprināt nevainīguma prezumpciju vismaz juridiskās jomas jautājumos, jo Eiropā bija ilgas un garas cīņas, līdz nonāca līdz jaunajai nevainīguma prezumpcijas direktīvai, kurā precīzi ir pateikts ne tikai juridiskais aspekts, bet arī cilvēka tēla aizsardzība. «Direktīvā ir pateikts, ka valstij ir jānodrošina, lai cilvēki līdz tiesas spriedumam netiek rādīti, kā pašlaik diemžēl notiek, kad tiek filmēti, kā cilvēki uz tiesu tiek vesti roku dzelžos, kā cilvēki tiek aizturēti masu šovos utt.,» stāsta K. Strada-Rozenberga. Viņa norāda, ka sabiedrības daļa, redzot šos sižetus, pieņem: aizturēti ir briesmonis, kaut arī konkrētās personas vaina vēl nemaz nav pierādīta, un tāda tiesas sprieduma nav. «Vienlaikus jautājums ir arī par konkrētu Saeimas deputātu izteikumiem par konkrētu personu vainu, kas būtībā ir uzskatāma par ietekmēšanu,» tā K. Strada-Rozenberga. Viņaprāt, «slimība», ka advokātu identificē ar klientu, vēl ilgi būs neārstējamā stadijā. «Izmeklēšanas pirmsākumos masu medijiem nav īsti, ar ko izdarīt spiedienu uz izmeklētājiem un uzraugošo prokuroru, pretstatā gadījumiem, kad lieta ir nodota prokuratūrai vai nonākusi tiesā,» analizē K. Strada-Rozenberga. Viņaprāt, izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem jābūt apveltītiem ar milzīgu gribasspēku abstrahēties no visa apkārt skanošā.